

Filosofinis pokalbis

Pokalbis su Marie-Dominique'u Philippe'u

MARIE-DOMINIQUE'AS PHILIPPE'AS (1912–2006) – viena iškiliausių XX a. dominikonų asmenybių.

40 metų dėstė filosofiją Fribūro universitete, plėtojo teologinę mintį, buvo vienas Bažnyčios atgimimo įkvėpėjų ir daugeliui – dvasios tėvas.

1978 m. įsteigė naują vienuolių kongregaciją – Šv. Jono bendruomenę. Jau daugiau kaip penkiolika metų ji gyvuoja ir Vilniuje.

Lapkričio 15 d. Šv. Jono bendruomenės broliai ir seserys savo vienuolyne pristatė į lietuvių kalbą išverstą jo knygą „Trys išmintys“ (plačiau žr. www.joanitai.org).

Su M.-D. Philippe'u kalbasi Pascalis Rougé.

– Tėve, dažnai primenate Bergsono žodžius: „Visada svarbu, gilinantį į kokio nors filosofo veikalus, perprasti pagrindinę jo intuiciją ar intenciją.“ O kokia jūsų filosofinio mokymo pagrindinė intuicija ar intencija?

– Tai atrasti palieku kitiems. Aš pats nepasakyčiau, kad patyriau kokią nors ypatingą intuiciją ar apreiškimą. Studijuodamas Aristotelį tiesiog suvokiau būtinybę grįžti prie tiesioginės patirties realizmo. Dekadentinė scholastika prie šios patirties visai nebegrįždavo, ji pradėdavo nuo apibrėžimų, nė nesistengdama suprasti, iš kur jie atsiranda. Matyt, jie krisdavo tiesiog iš dangaus. Tiesą sakant, visa tomistinė scholastika rėmėsi teologija, iš kurios dėl Suarezo mokymo įtakos buvo mėginama išgauti filosofinį turinį. Tai ir buvo esminė klaida. Kilo būtinybė iš naujo suvokti atradimo tvarką filosofinio mąstymo plotmėje. Būtent tai ir buvo mane vedanti gija: siekiau atrasti žmogiškosios ir filosofinės minties eilės tvarką.

– Kas gi ta „eilės tvarka“?

– Tai tokia tvarka, kurioje pradedame nuo to, kas mums artimiausia, labiausiai atitinka mūsų jautimų prigimtį ir labiausiai dera prie mums būdingo sąlyčio su daiktais, tikrove, o paskui kylame prie šaltinio.

– Kaip matyti, pasaulis, kuriame gyvename, yra „sudužęs“ pasaulis. Jame blogis labai veši. Kaip filosofas žvelgia į šį blogio suvešėjimą, ką jis mano apie tai, kad laimė, atrodo, nebepasiekiamą?

– Filosofas, žinoma, mato tą blogio vešėjimą ir, be abejonės, tai stelbia jo širdies džiaugsmą. Tai mūro siena, į kurią jis nuolat atsitrenkia. Tačiau filosofas žino, kad jame esantis blogis nėra tai, kas jame giliausia. Blogio egzistavimas, jei filosofas nevensia matyti blogio tokio, koks jis yra, verčia jį rinktis vidujesnę kelią, mat jis suvokia, kad blogis niekada nėra absoliutus. Blogis riboja gėrį, jis suvokiamas vien atsižvelgiant į gėrį. Jei filosofas suprato, kad pats blogis savaime yra ribotas, – kad ribas turi net sužvėrėjusi žmonių puikybė, kuri per vidaus ir rasinius karus, kaip šiandien matome, padarė labai daug žalos, – jis suvokia, kad kiekvienas žmogus kažkur savo širdyje slepia laimės, meilės, tiesos troškulį. Nūdienos pasaulyje filosofškai ieškoti tiesos daug sudėtingiau, nes geriau suvokiame, koks beribis blogio laukas. Tačiau šios paieškos ir toliau tęsiasi, nes absoliutus, kurio ilgisi kiekvieno žmogaus širdis, nepriklauso šiam pasauliui. Jei filosofas gebės liudyti šį absoliutą, jis padės žmonėms vėl atrasti šią laimę. Manau, kaip tik todėl nūdienos pasaulyje kaip niekad būtina ir neatidėliotina siekti filosofinės išminties. Blogis plinta, jo veikimo laukas plečiasi, jis geriau pažintas. Negana to, jis siūlo eiti lengvu keliu. Vos įsukus į tą kelią, koja tuoj paslysta. Jis vilioja, ne traukia, bet vilioja, ir žmonės labai lengvai patiki, kad juo eidami jie dar kažką nuveiks. Filosofas privalo priminti, kad jis niekur neveda, nebent į kolektyvinę savižudybę.

– Regis, jūs ne itin vertinate literatūrą. Viena vertus, pritartumėte, kad kai kurie rašytojai be saiko atsiduoda „žodžių magijai, deda visas pastangas, kad įvaldytų formą ir išlavintų stilių“ (Jean-Pierre Naugrette), kita vertus, pats paskyrėte dvi knygas meninei veiklai. Tad kokios jūsų abejingumo literatūrai priežastys?

– Poeziją visuomet laikiau vienu iš didžiųjų menų ir gėriusi tokia poezija, kuri atskleidžia žmogaus širdies gelmę. Romanas ir kinas man neatrodo tokie didūs menai kaip kiti, bet jie puikiai padeda suprasti vaizduotėje skendintį nūdienos pasaulį. Vaizduotė – didis ir puikus dalykas, bet kelio į tiesą žmogui parodyti ji negali. Tai galimybių pasaulis, gebantis temptis visomis kryptimis, bet jame nerasiu paaiškinimo, kas tikrovėje giliausia.

Didieji menai tebėra apraiškos to, kas žmogaus prigimtyje didingiausia. Mažieji menai kreipia į didžiuosius ir taip kreipdami į didesnius už save jie išreiškia kažin ką labai gražaus ir tampa aukštumų prieigomis. Taigi, manyčiau, didžiųjų menų (skulptūros, dailės, muzikos, poezijos) nereikėtų pinioti su romanu ir kinu, kurie, man regis, nepasiekia tiesos ir tikrovės gelmės taip tiesiogiai kaip didieji menai. Tačiau daugeliui jie yra prieigos. Tai alegorijos. Tačiau jei alegorija visada liks vien alegorija ir niekada savęs nepranoks, taip ir liksime vaizduotės plotmėje. Jei šie menai nesiekia savęs pranokti, jie tik kartojasi ir nuolat ką nors prie savęs priduria. Būtent todėl juos vadinu mažaisiais menais. Didis menas baigdamas kūrinį geba padėti galutinį potėpį, taip išreikšdamas, kad esama kažin ko daugiau. O vis ką nors priduriantis menas, pavyzdžiui, barokas, labiau linksta į vaizduotę. Jame vaizduotė gali taip nuslopinti protą, kad šis nebepajėgs tiesos skirti nuo to, kas tikėtina. Toks menas pabudina ir išbudina, bet nepakyla aukščiau to, kas tikėtina. Jis nepasiekia tiesos, jis tik iškelia ją į šviesą.

– Vienas iš jūsų filosofinės kovos laukų yra ateistinių ideologijų atpažinimas ir realistinio požiūrio į žmogų priešpriešinimas joms. Paaiškinkite, kas, jūsų nuomone, yra ideologija, kas ateistinės ideologijos ir kodėl jų argumentai žmogiškosios būtybės klausimais tokie žalingi?

– Tai nepaprastai svarbus klausimas. Pirmiausia išsiaiškinkime, iš kur kyla ideologijos. Jos nėra pirmos. Jos gimė iš teologijos. Ir kartu gyvavo anksčiau už teologiją; tam tikra prasme galėtume teigti, kad platonizmas buvo ideologijų senelis, o neoplatonizmas – tėvas. Ideologas pradeda mąstyti ne nuo egzistuojančios ir nuo jo nepriklausančios tikrovės patyrimo, bet nuo savo idėjos, nuo savo nuomonės ar savo jausminių potyrių. Ideologu tampa tada, kai iškeliu savyje laikomą idėją, manydamas, kad ji nušviečia ir visa kita. Taigi ideologijoje pirma tai, ką suvokiu aš, mano idėjos, o ne mano patiriama tikrovė. Štai šitaip ir yra skiriamos dvi svarbiausios žmogiško mąstymo kryptys. Pirmoji kryptis apmąsto savo pačios idėjas ir, remdamasi jomis, suvokia bei matuoja žmogų. Antroji siekia suvokti žmogų dėl jo paties, suvokti jo įvairumą ir vientisumą, kitaip tariant, mąsto apie žmogų visatos akivaizdoje (kokie jo atsakomieji veiksmai visatos atžvilgiu), apie žmogų žmogaus akivaizdoje (kokie jo poelgiai ir kiek toli jie gali siekti) ir apie absoliuto ieškantį žmogų. Tai dvi skirtingos kryptys. Eidamas pirmąja kryptimi kitus žmones ir visas tikroves matuosiu savo idėjų mastu – tai ir yra ideologija. O filosofas, einantis antrąja kryptimi, tarnauja žmogui, padėdamas jam plėtoti visas savo galimybes.

– Ar ne naivu manyti, kad taip išvengsiu idėjų poveikio? Ar po Hegelio, atvirkščiai, nekyla būtinybė remtis kokia nors ideologija?

– Nelygu, ar filosofiškai ieškoti tiesos reiškia suvokti minties tęstinumą tarp žmonių, ar atrasti gilesnę šaknį, iš kurios kyla ir mano idėjos? Juk kūdikis neturi jokios ideologijos, jis turi patirties ir vis daugiau jos įgydamas pamažu pradeda suvokti jį supančias tikroves. Manyčiau, šį kelią ir reikia nueiti iš naujo, stengiantis įgyti kuo mažiau *a priori*, kad atrastume tikrovę, o galiausiai suvoktume, kas yra žmogus. Juo eidamas, manau, neužsidarau savo paties idėjose, bet atsiveriu tikrovei. Susidūręs su ideologija, visad bijau, kad ji ims riboti, stabdyti, matuoti ir todėl trukdyti suvokti esmingiausią ir giliausią žmogaus matmenį. Ideologijoje pirmoji visada yra idėja, nesvarbu – mano ar kitų. O juk vis dėlto idėja nėra tai, kas yra pirma. Pasaulis, mano tėvai ir kiti žmonės egzistavo pirma manęs. Ar suvokti tai, kas tikrovėje giliausia tiek medžiaginiu, tiek dvasiniu požiūriu, nėra svarbiausia? Jei Dievas egzistuoja, Jis yra pirma manęs, ir pasaulis taip pat. Taigi turiu suvokti save

ne kaip pasaulio matą, o atsižvelgdamas į pasaulį.

– *Grižkime prie Aristotelio veikalų skaitymo. Galėtume sakyti, kad jūs „iškasėte“ XX amžiui metafiziką iš po humanitarinių mokslų „sankaupų“ ir nuvalėte nuo jos pašalinių bei su žmogišku sąlygotumu labiau susietų klausimų apnašas. Paaiškinkite, kodėl taip svarbu šiandienei minčiai iš naujo atrasti tikrąją būties metafiziką.*

– Todėl, kad tenkindamiesi vien antropologija ar ideologija liksime priklausomi nuo kai kurių *a priori*. Beje, kartais jie labai įdomūs! Neneigtina, kad Platono *a priori* yra įdomūs, bet jie lieka *a priori*. Imkime pavyzdį: Platonas teigia, kad mes egzistavome dar nebūdami savo kūne. Bet aš neturiu jokios tokio egzistavimo patirties. Kitas pavyzdys: neoplatonizmo sekėjai, kaip ir Descartes'as, mano, kad jūs turite igimtų idėjų. Bet vėl – aš nesu patyręs igimtų idėjų. Veikiau atvirkščiai – patiriu savo priklausomybę nuo tikrovės. Siekdamas atrasti tiesą, privalau suvokti tai, kas yra pirma ir fundamentalu. Ir tai visuomet lieka tikra. Realistinė filosofija neišvengiamai kelia klausimą apie ankstesnę už žmogų tikrovę. Kitaip tariant, pradėjusi nuo egzistencinio sprendinio „šitai yra“ („šitai“ – tai visos tikrovės: stalas, suolas ir kt.), ji iš esmės atranda kitą sprendinį – „aš esu“. Ir tikrai – būtent pirmoji filosofija ar, kitaip sakant, metafizika atranda, kas yra žmogaus asmuo. Metafizikos man reikia tam, kad suvokčiau visą žmogaus asmens gelmę, kad suvokčiau svarbiausią tiesą: kas aš esu kaip asmuo ir kokie mano asmens matmenys. Tai apmąstęs stengiuosi suvokti, ar egzistuoja tikrovė, viršijanti mano turimas ir įmanomas turėti patirtis, tikrovė, kuri yra anapus šios visatos. Ar vien jau tiesos problema (pastanga protu suvokti tikrovės ir kas aš esu kaip žmogus) neverčia kelti klausimo apie žmonių daugumą pranokstančios tikrovės egzistavimą? Mano dvasia, gebanti suvokti tiesą, kelia klausimą, ar egzistuoja pirmoji dvasia – mat mano dvasia nėra tobuliausia, ji labai ribota ir sąlygota, nors ir yra dvasia. Tą patį galėtume pasakyti ir apie draugystės meilę – filosofas kelia klausimą: ar ši meilė nėra kelias pasiekti tai, kas viršija žmogų, nes joks bičiulis, tegu labai didis ir nuostabus, niekada nepatenkins mano giliausio meilės poreikio? Taigi pirmoji filosofija ar metafizika kelia šiuos pirmuosius ir paskutiniuosius klausimus. Ji taip pat nori suprasti, ar ilgus šimtmečius visą europietiškąją kultūrą, visą mano kultūrą veikusios religinės tradicijos leidžia kažką numatyti ar tai tik žmonių prasimanyti mitai. Ar šios religinės tradicijos man byloja apie tai, kas yra tikra? Jos ankstesnės už mokslo laimėjimus, mokslo pažangą, bet nei šie laimėjimai, nei pažanga jų nepanaikina. Juk vis dėlto svarbu suvokti, kokia dalia yra skirta žmogui. Ar aš esu gebanti atrasti pirmesnio už save Kūrėjo buvimą būtybė (jis būtinai turi būti pasaulio Kūrėjas), ar, priešingai, esu būtybė, turinti suprasti, kad joks kūrėjas neegzistuoja? Taigi man kyla pagrindiniai ir vis tie patys klausimai. Mokslo pažanga ir mokslas niekada man nepaaiškina, kas yra dvasia nei kas yra giliausia žmogiška meilė – draugystės meilė. Negana to, dėl mokslinės pažangos filosofiniai ieškojimai tampa sudėtingesni negu anksčiau, nes dabar, norint suvokti tai, kas tikrovėje pirma ir fundamentalu, reikalingas galingas kritinis mechanizmas. Bet mokslo pažanga nepakeitė to, kas žmogaus slapčiausia ir giliausia. Nei jo dvasia, nei jo gebėjimas mylėti nepakito. Būtent tai ir domina filosofą.

– *Ar jūsų grįžimas prie graikiškųjų šaltinių, ypač prie Aristotelio, nesutrukdė išvelgti naujesniu, šiuolaikiniais filosofams kylančių problemų ar klausimų?*

– Jei iš tiesų pirmiausia remiamės patirtimi, nemanau, kad žmogiška patirtis labai pasikeitė. Ji labai prasiplėtė, bet savo esme nepasikeitė, tai yra mūsų protas, sąveikaudamas su kitais žmonėmis, fizinėmis tikrovėmis ar meno šedevrais, nubunda vis taip pat. Nauja yra tai, kad labai išsiplėtė šių problemų laukas. Todėl, jei filosofuoti pradėdame nuo plėtros, o ne nuo kokybiškesnio pradinio taško, nieko nebesuprantame ir nesuprasime. Visiškai sutinku, šiuolaikinė mintis labai svarbi, bet reikia perprasti didįjį europietiškosios filosofijos posūkį. Kad jį atsektume, manau, turime apmąstyti, iš kur kilo europietiškoji filosofinė mintis. Skirtingai nuo graikiškosios, kilusios iš filosofijos, europietiškoji mintis išsirutuliojo iš teologijos. Reikia nuolat priminti, kad europietiškoji mintis prasidėjo nuo teologijos. Būta ir keletu filosofų, bet didžiausią įtaką padarė ne jie. Europą suformavo teologinė mintis, bet pasitelkę teologines išvadas nepermašysime filosofijos raidos. Turime suprasti, kad nuo Descartes'o (o kas gi suformavo Descartes'ą? – būtent tai svarbu suvokti) imta trokšti tvirtų teiginių. Descartes'as filosofijoje iškelė naują problemą, bet ją iškeldamas jis

rėmėsi ne tiesa, o tikrumu, kylančiu iš atsakymų į teologinius klausimus apie tikėjimą. Lyginant su Graikija, štai toks ir yra visas skirtumas.

– Ar norite pasakyti, kad vakarietiškoji mintis tebėra priklausoma nuo tos teologiškos kilmės ir kad tai veikia luošumas negu pranašumas?

– Tai galėjo tapti didžiuliu pranašumu ir net liko pranašumas. Tačiau tie, kurie remdamiesi teologija norėjo iš naujo atrasti filosofinę mintį, neturėjo drąsos iš tiesų permąstyti to, kas yra filosofija, ir vėl rėmėsi teologija, tikėdamiesi taip iš jos išsivaduoti. Jie ėmė jai prieštarauti ir nesugebėjo iš jos pasiimti ir pritaikyti to, ką galėjo pritaikyti. Tam būtų reikėję suprasti, kad teologija leidžia man mąstyti kaip krikščioniui, nepašalinant iš savęs žmogaus. Tad krikščionių privalau atrasti kaip žmogų, ne atsiedamas abstrakčiai nuo teologijos, kas yra žmogus, bet permąstydamas, kas yra žmogaus pagrindas.

– Ar nėra netinkama šiais laikais dar kalbėti apie tris išmintis – filosofinę, teologinę ir mistinę, – nes nori nenori esi priverstas manyti ir matyti, kad nebėra jokios išminties, jei išvis dar galima kalbėti apie kažkokią išmintį...

– Klausdamas, ar grįžimas prie Graikijos ir pirmųjų filosofų manęs neapsunkino, klausėte to paties. Antai toks filosofas kaip Hegelis, kurio šiandien niekas nepalaikytų atgyvenusiu, pirmasis teigia, kad vien toks filosofas kaip Aristotelis ugdo protą. Aristotelis Hegelio protą išugdė vienaip, bet aš irgi galiu atrasti Aristotelį ir ugdyti save dar kitaip. Turėdami bendrą mokytoją, bent jau galėsime mėginti susikalbėti. Atrasime mums bendrų dalykų ir galėsime diskutuoti su hėgeliškąja filosofija. Antraip tapsime Hegelio mokiniais, o jie dažniausiai labai prastai supranta savo mokytoją, nes pamiršta, kad Hegelis buvo liuteronas ir tikėjo.

Taigi jeigu filosofiją šiandien pradėsime nuo tikėjimo, manau, ji ne visai atitiks žmonių lūkesčius. Aristotelis pradėjo mąstyti nuo patirties, o ne nuo tikėjimo, šiuos tikėjimo ir patirties klausimus privalau visada skirti. Mano nuomone, eidamas šiuo keliu liksiu atviresnis šiandienos pasauliui negu remdamasis Hegeliu ir tęsdamas hėgeliškąją problematiką. Vėl atradus patirtį bus įmanoma susikalbėti su visais mokslininkais, kurie pirmiausia remiasi patirtimi, su psichoanalitikais, kurie taip pat pirmiausia remiasi patirtimi. Žinoma, reikia parodyti, kad patirtis, kuria remiasi filosofas, yra kas kita negu mokslininkų eksperimentai ar psichoanalitikų klinikinė patirtis, bet tai vis tiek patirtis. Tada atsiranda galimybė pradėti dialogą. Visada stebėdavausi, kaip pagarba žmogiškai patirčiai padeda man likti atviram mokslo, psichoanalizės, menų pažangai, nes visur esama patirties, ir ji padeda man suvokti, kas aš esu kaip žmogus. Žmogus – tai pirmiausia patirianti būtybė. Palyginti su kitomis tikrovėmis, žmogus yra atviriausias patirčiai ir jam labiausiai reikia patirties. Tačiau, deja, dažnai toji patirtis nebebranginama, nes daug lengviau iškart tapti vieno ar kito mokytojo mokiniais. Aristotelio filosofijoje nuostabu tai, kad jis pripažįsta, jog tikrovė yra daugiau negu filosofas.

– Jei ši filosofija yra ieškojimų ir patirties filosofija, ar nepersistengiame manydami, kad ji gali tapti išmintimi? Turint galvoje, koks sudėtingas žmogus ir tikrovė, kažin ar pagrįsta kalbėti apie išmintį, ypač apie tris išmintis?

– Apie šias tris man labai brangias išmintis pirmasis prabilo šv. Tomas Akvinietis. Pirmoji mąsto apie žmogų – tai filosofinė išmintis. Ji yra filosofinė todėl, kad filosofas ieško tiesos. Kiekvienas tiesos ieškantis žmogus yra išminčius. Jis randa jos daugiau ar mažiau, bet jis yra išminčius, nes gerbia tam tikrą žmogų, tam tikrą tikrovę, esančius pirma jo. Rasi tai ir yra tikroji išmintis. Ji išreiškia pagarbą tikrovei, visoms tikrovėms, o pirmiausia – žmogui. Galbūt šiandiniame pasaulyje labiausiai ir trūksta pagarbos žmogui, atsižvelgiant į visus jo matmenis. Išminčius – tas, kuris gerbia žmogų ir visus jo matmenis. Tačiau, žinoma, kalbant griežtai, išminčius yra tasai, kuris užbaigė filosofines paieškas. O šios paieškos baigiasi ne idėja, o tikrove. Pirmąja tikrove. Išminčius nuolat klausia: kas gi yra ši pirmoji tikrovė? Ar ji egzistuoja ir kas ji yra? Tad išmintis nesiekia pabaigoje prieiti kokią nors išvadą – tai tebutų atradimas, bet ne išmintis. O atrandant tikrovę, visomis jėgomis siekiant atradimo, išmintis palaiko mūsų proto jaunumą, mat einant šiuo tiesos ieškojimo

keliu viskas nuolat pradedama iš naujo. Išmintis labiausiai atveria tikrovei ir leidžia ją sutikti tiek, kiek mums tai įmanoma.

Teologinė išmintis kreipiasi į tikintįjį, mano atveju – į krikščionį. Norint suvokti šią išmintį, reikia atsižvelgti ir skaitytis su vienu įvykiu: mūsų visatoje egzistavo žmogus, kuris sakėsi esąs Dievas. Jeigu tai tiesa ir jei aš nebandžiau pažinti ir būti pažintas šio žmogaus, kuris pranoko visus žmones, kuris yra tikriausias Žmogus ir kuris rodo man kelią, vedantį nepalyginti toliau, tai liksiu pasigailėtinas liurbis. Šis kelias neprieštarauja mano filosofijai ir veda tiesiai, tiesiogiai. Krikščioniškasis tikėjimas ir yra susitikimas su Jėzumi, taigi susitikimas su asmeniu, kuris yra žmogus ir Dievas. Asmeniu, kuris rodo man kelią į laimę, tad aš negaliu praeiti pro šalį į Jį nė nepažvelgdamas, tarsi Jo nebūtų.

Galiausiai mistinė išmintis lyg pratęsia teologinę išmintį ir veda dar tiesiau. Jei šis asmuo, Kristus, myli mane ir jei galiu Jį susitikti meilėje, tai egzistuoja vidinė patirtis, ypatinga vidinė patirtis, padedanti pranokti visas kitas meilės patirtis. Per šią patirtį atrandu, kad žmogaus širdis, jo valia geba nuostabiai vienyti su savo Gelbėtoju ir Kūrėju, su savo amžinosios laimės versme. Taigi, kartoju, šis kelias veda toliausiai ir juo eidamas iš tiesų suvokiu aukščiausius dalykus. Bergsonas kalbėdamas apie mistikus prabyla apie juos kaip apie filosofijos viršūnę. Nemanau, kad mistikai – filosofijos viršūnė, bet jie viršija filosofiją ir vis dėlto jai neprieštarauja.

– *Ką manote apie šiuos Camus žodžius „Jungtuvėse“: „Pasaulis yra gražus ir be jo nėra išsigelbėjimo“?*

– Taip. Žinau. Suprantu tai. Suprantu, kad nūdien grožis padeda ieškojime skverbtis giliau. Bet nepasakyčiau, kad „be šio pasaulio nėra išsigelbėjimo“, – veikiausiai pasakyčiau, kad pasaulis tebėra gražus. Dar galima atpažinti, kad kadaise čia būta Edeno, suvokti, kad jis yra geras, pajauti kažkokią didybę. Kiekviename žmoguje, net ir „niekšų“ veiduose, dar yra likę kažkas gražaus! Gyvybė tebespindi, ir grožis padeda atskleisti tai, kas labiausiai paslėpta, – gėrį, išlikusį kiekvieno žmogaus širdies slaptose. Gėrį dėl kurio dar galėsiu jį pamilti. Tad grožis yra takelis nūdienos pasaulyje, kuriame tiek daug liūdesio, priešiško ir neapykantos.

– *Dėstote filosofiją nuo 1939 m. ir sakote, kad dėstydamas atrandate vis naujų dalykų, neištirtų sričių, dar neišreikštų gilių minčių. Ar tai įmanoma? Juk daugybė dėstytojų, peržengę tam tikrą ribą, metai iš metų tekartoja senus atradimus?*

– Manau, realistinėje filosofijoje tai įmanoma, bet ideologijoje – ne. Ideologas nesiliauja su sėkiais ratais apie idėją. Tačiau idėja yra ribota. O tikrovėje esti kažkas begalinio. Niekad negalėsiu tvirtinti, kad jau tobulai pažinau žmogaus širdį. Niekad negalėsiu tvirtinti, kad jau išsėmiau žmogaus proto gelmes. Protas, kuris suvokia tikrovę, kuris suvokia žmogaus protą ir bendradarbiauja su žmogumi, turi kažką beveik begalinio. Mane uždega būtent šis begalinis tiesos ieškojimas, taip jos ieškodamas turiu nuolat grįžti prie To, kuris yra visa ko šaltinis. Šiandien, pavyzdžiui, beveik nebesigilinama į išminties žiūrą filosofiniu požiūriu. O tokia išminties žiūra tampa neišsėmiama tada, kai atrandu Dievo buvimą ir kai suvokiu, kad visomis sielos gelmėmis priklausau nuo šios pirmosios tikrovės, kai suvokiu, kad Kūrėjas yra ir sukūrė mane, mano „aš esu“, mano dvasinę sielą. Tada mano svarstymai apie tai, kodėl taip svarbu ir įdomu suprasti, kas aš esu, kas yra mano artimas draugas ir kas yra pasaulis, jau nebeturi pabaigos. Manau, į visa tai galima žvelgti begaliniu kontempliatyviu žvilgsniu. Tiesą sakant, filosofija ir pradeda kartotis, kai jau nebėra kontempliatyvi.

Vertė Šv. Jono bendruomenės broliai ir seserys